

PORTRETE

Maria Şova Portretul unei profesoare de pian

Lavinia Coman

Dacă ne propunem să schiţăm un profil al şcolii româneşti de pian, e necesar să evocăm activitatea pedagogilor care au marcat prin personalitatea lor destinul multor pianişti şi profesori, determinând totodată conturarea unei experienţe bogate transformată ulterior în tradiţie. Între aceşti adevăraţi deschizători de drumuri, Maria Şova se situează pe un loc de onoare. A făcut parte din primul grup de profesori activi în opera de întemeiere şi consolidare a învăţământului muzical românesc de performanţă.

Eroina noastră s-a născut ca a cincea fată din familia avocatului Ion Şova din Bacău, la 28 iulie 1913, dată la care a fost încheiată pacea balcanică. Rudele, animate de sentimente patriotice ardente, voiau să-i pună numele Pacea. Noroc că mama a avut destulă forţă să se opună, astfel încât fetiţa a primit propriul ei nume, Maria. Aveau amândouă aceeaşi zi de naştere, la distanţă de 30 de ani. La botez a fost mare petrecere în casă. A participat întregul barou de avocaţi din Bacău, care a dăruit noii născute o tavă de argint cu 12 pahare, după moda timpului.

Tatăl, care se întorsese de curând din război, era un avocat vestit în oraş. Modul lui de a colabora cu clienţii era deosebit. Mai întâi asculta solicitantul şi-şi forma o părere despre mersul procesului în perspectivă.

Dacă aprecia că există şanse de a câştiga lua cauza, iar dacă nu, îl îndruma către alt coleg care primea şi cazuri perdante. A iubit foarte mult libertatea, nu s-a angajat niciodată ca funcţionar la stat sau particular, ţinând să rămână independent. De la el a moştenit fiica sa tendinţa de a se păstra pe cât posibil de liberă de obligaţii. Tot de la el a asimilat ca pe o regulă de viaţă sfatul de a nu se împrumuta niciodată cu bani. Avocatul Ion Şova era un bărbat distins, inteligent, cu o voce frumoasă de tenor. Era foarte corect şi drept. Îşi adora copiii şi se ocupa de educaţia lor. Pe Maricica, mezina şi febleţea lui, o lua deoparte la

fiecare început de an școlar și îi spunea: „Cred că știi ce trebuie să aduci la sfârșitul anului!” Desigur, știa: Premiul I. Nu își obliga copiii să învețe, dar aceștia îi simțeau autoritatea. Era foarte mândru de ei. Cele 5 fete, aflate în clase diferite, îi aduceau premii la serbarea finală, iar numele lui se auzea în public de atâtea ori! Puțin după nașterea Mariei, tatăl s-a îmbolnăvit de encefalită letargică, iar ulterior de boala Parkinson. Avea 44 de ani când nu a mai putut pleda. În timpul unui proces, judecătorul care știa că e bolnav, l-a invitat să pledeze stând jos. Ajuns acasă, și-a anunțat soția: „Mămuță, cariera mea s-a încheiat!”

Mama provenea din Rășinari. A urmat școala în cadrul așezământului Maicilor Ursuline din Sibiu. A crescut în cultul tânărului poet Octavian Goga. Acesta a iubit-o pe Maria și a dorit să o ia în căsătorie. Dar tatăl fetei nici nu a vrut să audă. Visa pentru ea o partidă care să îi ofere siguranță socială și materială, ceea ce considera că este exclus în cazul căsătoriei cu un poet. Dezamăgit, bardul a compus o poezie despre „... dragostea de două veri / Cu fata popii Irimie” pe care a notat-o în albumul ei de domnișoară. Tatăl nu era preot, însă poetul a avut nevoie de acest cuvânt pentru ritmica versului. Albumul respectiv a fost donat ulterior și se găsește în casa memorială „Octavian Goga” din Rășinari.

Mai târziu, pașii au purtat-o pe tânăra domnișoară într-o vizită de familie la Bacău, unde l-a întâlnit pe avocatul Ion Șova. S-au plăcut, s-au iubit și s-au căsătorit. Au întemeiat o familie fericită, având, unul după altul, 5 fete și un băiat. Maricel, ultima fată și penultimul copil, a avut o primă perioadă a vieții fericită. Cei 6 copii, cărora li se alăturau vecini și prieteni din alte familii de avocați, făceau să devină neîncăpătoare pe timpul verii curtea care înconjură casa din toate laturile. Zilele treceau foarte repede, cu fel de fel de jocuri și alergări. Chiar în fața casei se găsea Marele Comandament de Război, unde locuia generalul (pe acea vreme) Constantin Prezan. Până când a cunoscut familia, doamna general a crezut că e o grădiniță de copii. Mai târziu a cunoscut-o pe mama și i-a arătat admirația față de fetele mai mari din familie, care împleteau ciorapi de lână pentru soldații de pe front. Dacă vara era gălăgie mare în casa Șova, odată cu începutul toamnei se făcea liniște. Aproape toate fetele mergeau la școală. Când a împlinit 6 ani, Maricel, rămasă acasă, a început să plângă amarnic, rugând-o insistent pe mama să meargă și ea la școală. Tatăl a obținut o dispensă de vârstă, a fost înmatriculată cu un an mai devreme decât vârsta de școală. În felul acesta a absolvit liceul la 16 ani.

Maricel a început lecțiile de pian în joacă, pe lângă sora ei Coca, mai mare cu 6 ani. Ea a învățat-o notele și primele piese pentru începători. Toate fetele luau lecții cu o profesoară din oraș, Frau Bonana, care i-a devenit și ei îndrumătoare în anii următori. Cânta și la patru mâini cu sora Ejenița, ceea ce îi producea o mare veselie. Locul ei preferat era la stânga, la bas. A crescut în această ambianță, în care toată ziua se auzea pianul.

Tatăl, care era bolnav, stătea în fotoliu și urmărea activitățile copiilor, îi supraveghea la sarcinile de lucru sau participa la unele dintre jocurile lor. Cele mai vesele erau jocurile de cuvinte, ghicitorile, șaradele. Acestea le stimulau atenția și fantezia precum și răbdarea în rezolvarea unor probleme. Alteori întreaga familie juca maroco, un joc cu bețișoare subțiri care se aruncau grămadă pe masă, iar apoi proba de răbdare era să extragă câte unul fără să darâme grămada. Mama era extrem de minuțioasă la acest joc. Privind în urmă, de la distanța senectuții, Maricel observa că activitățile se desfășurau în așa fel, încât după școală copiii aveau timp pentru lecții, pentru pian, pentru joacă, pentru viața de familie. „Nu era o goană permanentă ca astăzi!” adaugă contrariată. După ce tatăl s-a îmbolnăvit, răspunderile și greutățile cele mai mari au trecut asupra mamei. Le-a îndeplinit pe toate cu modestie. A fost chinuită cu boala soțului, pe care l-a îngrijit zeci de ani cu devoțiune totală, până când el s-a stins, în anul 1936.

În pofida problemelor survenite odată cu boala și apoi cu decesul tatălui, programul de educație al copiilor a urmat fără abatere. Toate fetele și-au luat bacalaureatul și au urmat studii superioare. Primele patru au făcut facultăți economice, lucrând apoi în sistemul bancar. Maricel a dorit foarte mult să continue studiul pianului. A dat examen de admitere la Conservatorul din București, dar nu a reușit. Pe parcursul anului următor s-a pregătit intens luând lecții cu Irina Lăzărescu, elevă la clasa Domnișoarei Constanța Erbiceanu, la Conservator. A asimilat problemele de tehnică și s-a familiarizat cu începutul metodei preconizate de marea profesoară. În anul 1933 a intrat în Conservator, fiind admisă la clasa Erbiceanu. A trecut cu bine perioada de probă a primului semestru, în care noul elev era apreciat sub aspectul capacității de înțelegere, de asimilare, de muncă susținută și al rezistenței la efort. Au urmat anii formării ca muzician instrumentist, în care a beneficiat din plin de sistemul pedagogic al Constanței Erbiceanu. În paralel, a studiat la Facultatea de Geografie, pe care a absolvit-o odată cu Conservatorul.

În tot acest timp a locuit la căminul de fete „Spiru Haret”, situat pe strada Dionisie Lupu, instituție recunoscută pentru ținuta educativă, patronată fiind de un comitet de doamne din înalta societate. Directoarea căminului era o pedagogă excepțională. Ea a reușit să le familiarizeze pe tinerele domnișoare cu exigențele vieții sociale și rigorile comportării adecvate în lume. Alături de colegile studente la alte facultăți, Maricel a învățat noțiuni utile și cunoștințe practice de menaj, gospodărie, etichetă etc. Tot aici își făcea programul zilnic de studiu la pian. În contextul respectiv a avut prilejul să cunoască aspecte din viața familiei regale și a devenit o admiratoare entuziastă a Reginei Maria, fiind o regalistă convinsă. Aceste sentimente le-a păstrat ascunse în suflet în lungile decenii ale regimului comunist, dar au ieșit din nou la suprafață, cu măsură și decență, în ultimii săi ani de viață, când a avut libertatea să vorbească despre propriile opțiuni politice.

În cămin a avut ocazia să trăiască lângă fete de vârste apropiate provenind din toate straturile sociale. A legat prietenii cu fete din familii bogate, unele foarte avute, burgheze sau de noblețe veche. A cunoscut o multitudine de situații sociale diferite, uneori contrastante. A fost o extraordinară școală a vieții, în completarea educației morale temeinice primite în familia proprie. Lecția cea mai dură, pe care nu a uitat-o niciodată, i-a dat-o directoarea căminului, Domnișoara Lambrino, care a avertizat-o încă de la început: „Va trebui să fii foarte atentă. Prietenele tale sunt bogate. Tu ești o fată săracă, prin urmare te vei baza întotdeauna pe munca ta proprie. Spre deosebire de ele, care au o viață ușoară, tu vei fi obligată să muncești mult și să te distrezi cu măsură!” Era încă un copil când i s-a dat acest sfat. A durut-o, dar l-a primit și l-a urmat fără abatere. I-a rămas în continuare plăcerea de a se afla în societatea bună, a cultivat mereu prietenia unor personalități de mare valoare intelectuală, dar și-a păstrat simplitatea în comportare, și-a cunoscut și respectat locul în această lume.

O influență hotărâtoare în anii formării a avut-o profesoara Constanța Erbiceanu. S-a integrat în mediul clasei, a răspuns cerințelor înalte ale Domnișoarei, dăruind ceea ce avea mai bun studiului la pian. O asculta pe Domnișoara cu devoțiune. A asimilat metoda de predare în litera și spiritul ei. S-a străduit și a reușit ca pe parcursul celor 5 ani de Conservator să își formeze o tehnică instrumentală de calitate deosebită, să își rafineze și îmbogățească auzul muzical interior, să învețe un repertoriu din toate marile stiluri pianistice, să își formeze o concepție estetică solidă, un gust sigur, să capete exercițiul aprecierii juste a unei

interpretări pe baze obiective, științifice. A învățat cum să studieze și cum să-i învețe pe alții să lucreze la instrument. A păstrat proaspete în memoria afectivă experiențele anilor de Conservator. Le-a redat în sinteză, în texte redactate fără cusur, pe care mi le-a dictat cu prilejul documentării pentru monografia „Constanța Erbiceanu” în anii 2002-2004. Relatările sale constituie una din mărturiile de primă importanță pentru configurarea acestei cărți. Din lectura lor reiese cu claritate fondul metodei Erbiceanu, metodele pedagogice utilizate pentru aplicarea principiilor, relațiile interumane stabilite în cadrul procesului didactic. În acest context, tânăra discipolă Maria Șova apare ca o personalitate puternică, vie. Cu siguranță, calități umane precum puritatea sufletească, inocența, simplitatea și dinamismul temperamentului ei i-au plăcut Domnișoarei, ca și fermitatea interioară, ținuta demnă, mândria de care a dat dovadă în momente de tensiune, inerente într-o colaborare îndelungată între profesor și elev. Dovada cea mai grăitoare a încrederii și prețuirii de care Maricel se bucura din partea Domnișoarei, o reprezintă opțiunea de a-i încredința, în anul 1934, pe copilul supradotat Valentin Gheorghiu, în vârstă de 6 ani și jumătate, pentru a-i forma deprinderile instrumentale și a-i dezvolta tehnica. Au colaborat astfel la creșterea micului muzician, între anii 1934 și 1942, cu întreruperi de doi ani (1938-1940), când el a studiat în Franța. La începutul acestei experiențe era elevă la Conservator. Opt ani mai târziu, când nu au mai fost necesare cele patru lecții săptămânale care să-i asigure lui Valentin baza de studiu, ea absolvise deja atât Conservatorul, cât și Facultatea de Geografie. Devenise o tânără profesoară particulară foarte solicitată. De asemenea, cânta mult ca acompaniatoare și ca membră în formații camerale. În acea perioadă a susținut frecvent emisiuni la radio, în direct, după cum erau toate emisiunile muzicale în epocă.

Un moment de neuitat a fost recitalul în care a cântat împreună cu maestrul George Enescu. Pentru cât mai mare fidelitate, citez din amintirile sale: „Absolvisem Conservatorul, nu mai locuiam la cămin și nu aveam unde studia. Aflând aceasta, colega mea de clasă la Domnișoara, Mioara Berindei, a întreprins o cercetare în familie. Unchiul ei, Dumitru Pherekyde, fiul secretarului Reginei Maria, avea un minunat pian Steinway, în apartamentul din blocul Pherekyde, situat în Bulevardul Bălcescu. Imediat mi-a dat posibilitatea să studiez diminețile, punându-mi la dispoziție cheia apartamentului. Domnul Pherekyde era prieten cu maestrul Enescu și mare meloman. În această calitate era

invitat la după amiezile de muzică de cameră susținute în cadru neformal, în apartamentul prințesei Cantacuzino din strada Biserica Albă. La una din aceste întâlniri muzicale m-a luat cu el. Am fost prezentată doamnei și maestrului. La câțva timp după aceea, domnul Pherekyde a primit un telefon de la prințesa Maruca. Îl anunța că s-a îmbolnăvit pianista care cânta cu maestrul și mă invita ca peste două zile să susțin eu partea pianului. Maestrul fixase un program care cuprindea o sonată de Bach, sonata de Mozart în Re Major și Sonata Primăverii de Beethoven. Ce emoție pe capul meu! E drept că Sonata Primăverii o lucrasem în Conservator la clasa de muzică de cameră a maestrului Andricu. Mi-am procurat partiturile și m-am pus pe studiat - două zile și două nopți. A venit după amiaza cea mare. Înainte de a începe să cântăm, maestrul mi-a dat anumite indicații. După mica analiză, m-am așezat la pian, iar dânsul s-a postat în spatele meu. Am fost condusă de forța lui de la prima până la ultima măsură. Îmi simțeam privirea în ceafă. Am cântat cum a dorit maestrul în fiecare moment. După terminarea programului, mi-a mulțumit și a făcut o remarcă în legătură cu finalul Sonatei Primăverii, care e dificil. În acel loc am fost exact împreună, iar această potrivire i-a plăcut. După programul de sonate s-a așezat el la pian și a cântat „l'Après-midi d'un faune” de Debussy. Făcea din glas intervențiile instrumentelor soliste. Când a venit finalul la timpan, a făcut din gură acel pocnet al percuției de parcă ne-am fi aflat în sala de concert, în fața orchestrei.”

În acei ani de început, principala ocupație a sa a constat din lecțiile particulare de pian. Avea elevi mulți, de vârste și niveluri diferite. Ca să ajungă acasă la ei, se deplasa în toate zonele Bucureștiului. Peste tot era foarte bine primită. Atât elevii cât și părinții o iubeau pentru firea ei voioasă, deschisă, care aducea buna dispoziție în fiecare casă. Astfel se legau prietenii frumoase pentru tot restul vieții.

În anul 1949, în cadrul reformei învățământului au fost înființate primele unități școlare preuniversitare cu specific muzical. La întemeierea școlii medii de muzică din București, un rol determinant l-a avut colega și prietena doamnei Șova, Cecilia Mantta, pe atunci inspector în Ministerul Învățământului, delegat special pentru organizare acestui sistem de școli de muzică în întreaga țară. Maria Șova a făcut parte din grupul celor 6 discipole ale Constanței Erbiceanu, care au pus bazele catedrei de pian principal, alături de alte colege. Sub îndrumarea maestrei lor, s-au pregătit cu entuziasm, asimilând un volum bogat de cunoștințe metodice de specialitate. Nucleul de tinere

profesoare a desfășurat o muncă de pionierat în școala de muzică din strada Principatele Unite nr. 62, actualul Liceu de muzică „Dinu Lipatti”. Ca rezultat al pregătirii asidue, în câțiva ani a apărut o pleiadă de elevi cu performanțe deosebite, la toate clasele de instrument, dar mai ales la pian. A fost o perioadă fertilă, benefică pentru învățământul muzical românesc. Exista o colaborare permanentă între profesorii școlii și maeștrii de la Conservator. Aceștia vegheau cu grijă colegială asupra dezvoltării talentelor deosebite, preluându-le și aducându-le apoi la nivelul mării performanțe în Conservator. Maria Șova a fost unul dintre principalii furnizori de absolvenți temeinic pregătiți, care au intrat cu strălucire în învățământul superior și au desfășurat ulterior o activitate prestigioasă în domeniul concertistic și în pedagogia instrumentală. În cei 16 ani de activitate în această școală, Maria Șova a fost un exemplu de corectitudine și cinste profesională, de tact pedagogic, răbdare dar și intransigență fără compromisuri. Personalitatea ei radia căldură sufletească, bunătate, generozitate, atașament față de școală și elevi. Era de statură mică, foarte vioaie în gesturi, figura ei exprima seninătate și adesea era luminată de un zâmbet. Avea simțul umorului, dar nu era niciodată sarcastică sau cinică. Toți elevii o iubeau. Cei mai atașați erau copiii veniți din țară, care locuiau la internat și sufereau de tristețea despărțirii de părinți. Pentru ei doamna Șova era și înlocuitorul familiei. Există în albumele și în corespondența sa fotografii și scrisori emoționante care vorbesc despre marea ei dragoste pentru copii și răspunsul acestora cu același atașament. Sute de elevi au beneficiat de harul ei, fiind marcați de această contribuție decisivă la formarea caracterului și alegerea drumului în viață. Se poate aprecia că bogăția sufletească a fost un factor important al succeselor didactice obținute, pe lângă pregătirea muzicală, pianistică și pedagogică. Aceste calități au determinat-o pe profesoara Silvia Șerbescu de la Conservator să o solicite cu predilecție în pregătirea viitorilor studenți.

Analizând cu o privire de ansamblu activitatea din școala de muzică, trebuie subliniată participarea Mariei Șova la elaborarea programelor școlare, la selectarea și îmbogățirea repertoriului didactic, pornind de la nivelul micilor începători și până la absolvență. A contribuit din plin la conturarea problematicii privind formarea graduală a tehnicii instrumentale, la alcătuirea fondului de exerciții și studii organizate pe capitolele acestui domeniu. A selecționat mereu piese din creația compozitorilor universali și români, adaptate pentru specificul de vârstă al elevilor. Le lucra cu aceeași pasiune pe cele autohtone ca și

repertoriul clasic, transmițând elevilor respectul față de valorile culturii muzicale naționale.

Ca rezultat al muncii entuziaste în clasa de pian, Maria Șova a format un șir de elevi care au urmat cariere muzicale semnificative. Dintre aceștia fac parte: Lidia Sumnevici, Liliana Teodorescu, Peter Szaunig, Miorela Bobescu, Stelian Constantin, Lavinia Tomulescu, Romeo Voisza, Sever Tipei, Anca Gheorghiu, Marilena Dobre Ilea, Doina Pârvan, Ștefania Jienescu, Paul Surdulescu, Mihai Zvârtosu, Cristian Dumitrescu, Gabriela Popescu, Iglica Mangova din Bulgaria, Mihaela Mirescu, Adriana Scharf, Mihaela Petroșanu, Sandu Sandrin, Ilinca Dumitrescu, Adrian Iorgulescu. Au existat și cazuri de studenți la Conservator, care, întâmpinând greutăți de nerezolvat în clasele respective, i-au solicitat sprijinul. Un astfel de caz este cel al Doinei Prodan, studentă cu aptitudini deosebite în ce privește citirea la prima vedere. Avea de rezolvat probleme tehnice instrumentale, iar pentru aceasta a apelat la doamna Maria Șova. În urma lucrului susținut timp de câțiva ani, și-a putut forma un aparat instrumental eficient. Tânăra absolventă a devenit o acompaniatoare deosebit de valoroasă. După două decenii de corepetiție la Conservator, Doina Prodan Ilioiu a avut o carieră internațională meritorie ca angajată pe viață la Opera din Nisa. Au fost și alți numeroși tineri ajutați de Maria Șova în perioada de nesiguranță profesională. Le oferea cu generozitate sfaturi și sugestii, iar când era nevoie, le dădea lecții și consultații în pregătirea unor concerte sau recitaluri. Toate acțiunile sale - sprijin în afara orelor de clasă erau efectuate, bine înțelese, pro bono.

Viața îi era împărțită între școală și familie. Energia cu care participa în procesul didactic îi făcea pe colaboratori să creadă că avea o existență fericită pe plan personal. Mult mai târziu după aceea am aflat că în familia sa aveau loc evenimente grave. Rude apropiate traversau ani grei în închisorile comuniste. Cel mai tragic a fost cazul vărului primar al tatălui, generalul Nicolae Șova. Erou al armatei române în ce de al doilea război mondial, a executat 16 ani de temniță grea, efectuați până la ultima zi, deoarece a refuzat ca deținut să iasă la muncă, apreciind că nu era demn pentru un ofițer al oștirii române. De asemenea, fratele doamnei Șova a fost întemnițat fără să aibă vreo vină. A petrecut 7 ani închis fără să fie condamnat. O altă situație tragică a marcat viața familiei în toți acești ani. Una dintre cele cinci surori, căsătorită cu un ofițer superior, a plecat cu acesta în misiune ca atașat militar al ambasadei române la Belgrad. Schimbarea de la 23 august

1944 i-a găsit la post. Certitudinea că odată întors în țară avea să fie tratat ca prizonier de război și „dușman al poporului” l-a determinat pe Constantin Maftei să ceară azil politic în Franța. S-au stabilit la Paris și au rămas acolo până la sfârșitul vieții. Dar cei doi copii ai lor erau la București, în grija celorlalte surori și a bunicii. Ele i-au înlocuit pe părinții absenți, i-au crescut cu devoțiune și responsabilitate. Când copiii s-au mărit, au cunoscut „blândețea” regimului comunist. Ca fiu de „transfug” politic, băiatul cel mare a fost scos din examene în anul III și chemat la decanul Facultății Politehnice, Suzana Gâdea. Aceasta i-a spus: „Ești nedemn să urmezi cursurile unei facultăți!” Și l-a exmatriculat. Fratele mai mic nu a fost admis în nicio facultate. Amândoi au urmat școala profesională „Iosif Rangheț” și au ieșit muncitori calificați la secția electronică. Apoi au fost angajați unul la o cooperativă de reparat televizoare din Bacău, iar celălalt cititor de contoare la întreprinderea Electrica. Au depus actele pentru plecarea definitivă din țară în Franța, la părinți. Au reușit să plece după 5 ani de suferințe, presiuni, intimidări. Trebuie spus că, odată ajunși la Paris, au urmat studiile superioare și au avut cariere de succes, primul ca informatician în Canada și al doilea ca profesor de matematică la un liceu din Paris.

Revenind la anii de teroare și umilințe, se înțelege de la sine că toate necazurile erau împărțite de mamele adoptive. Ele sufereau durerile nepoților adorați, dar totodată aveau de suportat greutatea „bolovanilor” din dosarul de cadre al fiecăruia. Cu deținuți și transfugi în familie, viața nu era deloc senină. Maria Șova a suportat intimidările și a fost mereu discriminată. Se simțea supravegheată, nu avea o libertate normală în mișcare, atmosfera din jur era apăsătoare și încărcată de teamă. Răspunsul personal la frica omniprezentă a fost o extraordinară capacitate de dăruire către elevi, prieteni, familie, către oricine avea nevoie de ajutor.

Pe planul vieții afective s-a comportat întotdeauna cu mare discreție, fiind conștientă de puterea exemplului personal asupra celor educați. A fost căsătorită pentru foarte scurtă vreme cu Tudor Goilav, om de cultură, mare cunoscător de muzică. Suferise și el ani grei de închisoare fără vină. Ion Ioanid are cuvinte de mare prețuire pentru el în volumele de amintiri „Închisoarea noastră cea de toate zilele”. Conviețuirea celor doi a contrazis speranțele de la început. S-au despărțit, dar au rămas buni prieteni. În anii din urmă, am îndrăznit s-o întreb de ce s-au despărțit. „M-o mințât! Mi-o înșelat încrederea”, a fost

răspunsul. Demnitatea personală nu i-a îngăduit să suporte umiliința de fi înșelată cu bună știință.

Avea mulți prieteni. Îi plăcea compania oamenilor deștepți și cultivați. Îi admira fără rezerve, învățând de la ei. Și-a iubit colegele de Conservator, a adorat-o pe Domnișoara Erbiceanu. La rândul ei, profesoara ținea la ea ca la propriul copil. Știind că Maricel locuiește într-o odaie fără lumina zilei, în condiții grele, a lăsat ca dispoziție testamentară dorința ca aceasta să se mute în micul apartament din strada Olga Bancic nr. 3 după moartea sa. Voința i s-a împlinit, astfel încât spiritul mării profesoare s-a perpetuat pentru următorii 36 de ani, în chiar spațiul prezenței ei binefăcătoare.

În anul 1965, un grup de profesoare din școala de muzică a trecut la Conservator. Maria Șova a fost primită la catedra de pian complementar. A lucrat și aici cu aceeași râvnă, dar circumstanțele nu i-au fost prea favorabile. Deși în conducerea institutului se aflau bunii ei colegi și prieteni George Manoliu, Serafim Antropov, Ionel Geantă, aceștia nu s-au învrednicit să o susțină ca să promoveze la gradul de lector universitar, pentru care meritele profesionale o recomandau cu asupra de măsură. Ca urmare, în luna iulie a anului 1970, la împlinirea vârstei de 57 de ani a fost pensionată. I-a revenit o pensie minimă, deoarece nu fusese angajată la stat decât din anul 1949. Nu s-a plâns nimănui de nedreptatea ce i se făcea.

Lunga perioadă a senectuții a traversat-o luptându-se cu probleme de sănătate și lipsuri materiale. A dat dovadă de stoicism și demnitate. Deși școala, elevii, atmosfera de emulație colegială i-au lipsit enorm, nu a mai dorit să dea lecții. Primea pe oricine avea nevoie de ajutor profesional, dar nu sub forma orelor particulare. Ne ajuta fără rezervă când pregăteam primele concerte și recitaluri, când ne alegeam programele, la repetițiile generale, la intrarea în scenă, iar după concert aveam întotdeauna parte de o critică obiectivă, fără menajamente, însă constructivă.

Își împărțea timpul între aceste activități dedicate foștilor elevi, prieteni și familie. Cu vremea, noi înșine ne-am format propriile familii. Ne-a adoptat pe toți, cu soți, soții, copii, ca pe o familie mare, în mijlocul căreia se simțea ca un membru de bază, oricât de aproape sau de departe ne-am fi aflat în spațiu.

Urmărea cu mare interes viața muzicală. Știa tot ce se cântă în cadrul stagiunilor. Adesea ne anunța prin telefon să deschidem repede radioul ca să ascultăm o transmisiune cu propriile noastre înregistrări

sau cu opere care știa că ne interesează în mod deosebit. Tot de la dânsa aflam când era programată o emisiune-eveniment, un artist celebru etc. În ultimii ani a trăit tragedia de a pierde treptat vederea și auzul. Nu s-a plâns, nu s-a revoltat. Ca să audă cât de cât, se folosea de un aparat acustic cu baterii. Îl purta cu intermitențe și nu era totdeauna eficient. Așa cum a putut, și-a păstrat independența, reușind să se îngrijească singură cu ajutorul susținut al familiei, până în ultimele săptămâni de viață. Faptul că nu mai putea să citească și să privească la televizor i-a stimulat viața interioară, i-a antrenat disponibilitatea de a-i susține pe cei dragi cu puterea gândului. Ca martoră a acestei perioade, pot spune că a corespondat cu o mulțime de prieteni și foști elevi. Îi citeam scrisorile primite, îi scriam după dictare răspunsurile. Ținea să scriu exact ce dicta, pentru ca destinatarul să fie în comunicare cu persoana ei proprie, nu prin intermediar.

Și-a onorat amintirile din viața muzicală. Din relatările respective am consemnat cât am putut variate aspecte deosebit de interesante. Amintirile sale despre George Enescu, Constanța Erbiceanu, Silvia Șerbescu și mulți alți artiști reprezintă o contribuție documentară pentru istoria modernă a culturii românești. Cu siguranță că fuseseră lucrate, cizelate în forul ei interior, căci erau rostite sub o formă impecabilă. Ca ascultător privilegiat, trebuia doar să scriu cu cât mai mare exactitate ceea ce auzeam.

O altă preocupare era clasarea fondului epistolar și a fotografiilor. Pentru mine a fost nespus de dureros să iau parte la trierea sacrisorilor. Le ordona în mici teancuri. Din două în două săptămâni, petreceam amândouă câte o după amiază aplecate asupra acestor teancuri. Îi citeam fiecare scrisoare, bilețel, adresă etc. Nu întotdeauna se hotăra dintr-odată ce e de făcut cu ele. S-a întâmplat să salveze de două și de trei ori câte un cocoloș de hârtie pus în coșul pentru gunoi. Aceeași dramă se petrecea cu albumele, afișele, extrasele de presă, programele de sală, documentele de tot felul. Impresionante sunt caietele cu fragmente din lecturi preferate, citate din autori celebri, aforisme, poeme care i-au plăcut. Se străduia să ușureze pe cât posibil sarcina urmașilor după dispariția sa. Totul era prevăzut cu bilețele care indicau destinația postumă. Partiturile le-a dăruit foștilor elevi, pentru elevii acestora. Unul câte unul, a dăruit fiecăruia dintre noi, cei apropiați, câte un mic obiect de care era atașată.

Așa cum am mai spus, avea o pensie minusculă. După ce se cumpărau medicamentele și se achitau facturile la întreținere, din cele

patru milioane de lei pe lună abia dacă mai rămânea ceva pentru traiul zilnic. În lunile reci, când prețul facturilor creștea, pensia nu mai era suficientă. Noroc cu mica rezervă realizată din vânzarea locuinței surorilor, care o ajuta să se mențină la un regim de supraviețuire. Nu a acceptat niciodată să fie ajutată material. Și în această privință trebuie marcat rolul extraordinar al familiei care a sprijinit-o în mod exemplar în toată această perioadă lungă și grea. În ultima lună a vieții a acceptat să locuiască în casa cumnatei sale, Ioana. Aceasta a îngrijit-o cu devotament neobosit în zilele de pe urmă. S-a stins în somn, în noaptea de 14 august 2007, la puțină vreme după împlinirea vârstei de 94 de ani. Se odihnește în locul de veci al familiei Șova din Cimitirul Bellu din București.

A fost credincioasă într-un fel simplu, având o relație directă cu Dumnezeu. Pentru dânsa muzica reprezenta o formă înaltă de rugăciune. Foștii elevi nu vor uita atmosfera de religiozitate pe care o crea atunci când se lucrau mișcărilor lente din sonatele de Beethoven.

Dacă admitem că fiecare om are o temă dominantă a vieții, despre Maria Șova am putea spune că a trecut prin lume cu discreție și modestie, lăsând ca o urmă luminoasă șirul nenumăratelor sale fapte bune, spre neuitarea urmașilor.

SUMMARY

Lavinia Coman

Maria Șova. Portrait of a piano teacher

If we intend to sketch a profile of the Romanian piano school, it is necessary to evoke the work of the teachers who have marked the destiny of many pianists and teachers through their personalities, while at the same time shaping a rich experience that later became a tradition. Among these true trailblazers, Maria Șova has a place of honor. She was part of the first group of teachers active in the work of founding and consolidating the Romanian musical performance education. She has passed through the world with discretion and modesty, leaving as a luminous trace the series of her innumerable good deeds, for the memory of her descendants.